

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

КОКОШКО МИРОСЛАВА ВАСИЛІВНА

УДК 343.163

**ПРОКУРОР У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО
НЕПОВНОЛІТНІХ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії прокуратури України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Сапін Олександр Валерійович,
Національна академія прокуратури України,
докторант

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Лобойко Леонід Миколайович,
Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса,
завідувач відділу дослідження
проблем кримінального процесу,
криміналістики та судоустрою

кандидат юридичних наук, доцент
Гринюк Володимир Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри правосуддя

Захист відбудеться «26» січня 2017 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 253.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «26» грудня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція України у Європейську спільноту та ратифікація основних міжнародних пактів і конвенцій зобов'язують привести національне законодавство у відповідність до міжнародних вимог в галузі забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження. Вказане потребує визначення у законодавстві України відповідних норм, які сприятимуть ефективній реалізації міжнародних стандартів провадження з урахуванням особливостей вітчизняних правових традицій. Наявність реального механізму забезпечення прав і свобод людини є визначальним критерієм правової держави. Розробка та впровадження ефективних гарантій верховенства права є запорукою захищеності особи в державі.

Зміни в Конституції України сприяли оновленню правового статусу прокуратури в державі та зумовили підвищення вимог, зокрема до діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Статистичні дані також свідчать про реалізацію прокурором своїх повноважень у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Так, протягом 2015 р. підлітками вчинено 7 171 кримінальне правопорушення, з яких 3 432 – тяжкі та особливо тяжкі, до суду направлено 5 149 обвинувальних актів, прокурорами взято участь у розгляді судами першої інстанції 4 937 кримінальних проваджень та 27 справ (за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р.) стосовно неповнолітніх. Протягом 6 місяців 2016 р. до суду направлено 2 567 обвинувальних актів, з яких 1 098 – за тяжкі та особливо тяжкі злочини, прокурорами взято участь у розгляді судами першої інстанції 4 474 кримінальних проваджень стосовно неповнолітніх. Необхідно зауважити, що 93,9 % опитаних працівників прокуратури визнали незадовільним стан кримінального процесуального законодавства в частині провадження щодо неповнолітніх, а 96,6 % опитаних зазначили про необхідність його подальшого вдосконалення.

Крім того, реалізуючи взяті на себе міжнародні зобов'язання з удосконалення системи профілактики дитячої злочинності й дотримуючись положень Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні від 24 травня 2011 р. № 597/2011, на нормативно-правовому рівні запроваджено спеціалізацію суддів та слідчих у кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх.

У зв'язку з цим потребує переосмислення інститут процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Однак у вітчизняній юридичній науці досі не здійснювалося системного та комплексного дослідження процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх, що дало б можливість виявити позитивні й негативні аспекти проведеної реформи кримінального провадження.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці таких вчених: Г. О. Ганової, О. Х. Галімова, Є. М. Гідулянової, А. Ю. Гнатюка, А. Є. Голубова, В. О. Гринюка, Ю. М. Грошевого, Н. І. Гуковської, К. Ф. Гуценка, А. І. Долгова, В. С. Зеленецького, С. М. Зеленського, М. О. Карпенка, У. С. Ковни, І. М. Козьякова, М. І. Копетюка, Н. М. Крестовської, О. П. Кучинської, О. О. Левендаренка, Л. М. Лобойка, П. І. Люблінського, В. Т. Маляренка,

Е. Б. Мельникової, О. Р. Михайленка, М. В. Муравйова, Л. М. Палюх,
 Д. П. Письменного, А. Б. Романюка, В. В. Романюка, М. М. Розіна,
 В. М. Савицького, О. В. Сапіна, Г. П. Середи, М. С. Строговича, О. Ю. Татарова,
 О. М. Толочка, М. С. Туркота, Л. Д. Удалової, І. Я. Фойницького, О. Ю. Хахуцяк,
 Р. С. Холода та ін.

Проте, запроваджені зміни в порядку процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх суттєво трансформували коло проблемних питань, які потребують вирішення наукою кримінального процесуального права. Стан дослідженості цього питання і практичне значення свідчать про необхідність проведення нового наукового дослідження процесуальної діяльності прокурора у вказаній сфері. Окремі проблеми процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, особливо з урахуванням впровадження положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. (далі – КПК), й досі залишаються невирішеними, що і зумовило актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження обрано з метою досягнення завдань, передбачених Стратегією реформування судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленою Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 з урахуванням Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. Робота виконана за основним напрямом наукових досліджень Національної академії прокуратури України «Правові основи діяльності органів прокуратури України та їх реалізація в національному законодавстві» (номер державної реєстрації – 001U004001). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії прокуратури України (протокол № 7 від 27 лютого 2014 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета роботи* полягає у комплексній розробці сучасних підходів до вирішення існуючих проблем процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх у контексті міжнародних стандартів та внесенні науково обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких *задач*:

- здійснити огляд розвитку наукової думки та законодавства щодо процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх;
- висвітлити сутність процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн;
- з'ясувати правову природу процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх;
- висвітлити особливості участі прокурора у доказуванні в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх;
- розкрити особливості забезпечення прокурором прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні;
- розглянути зміст процесуальної діяльності прокурора у кримінальному

провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру;

– визначити особливості участі прокурора у розгляді питань про застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру;

– виявити недоліки законодавства, яке регулює процесуальну діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, та запропонувати шляхи їх усунення.

Об'єкт дослідження – комплекс суспільних відносин, що виникають, розвиваються та припиняються у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Предмет дослідження – процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставлених у роботі мети та задач, специфіки об'єкта і предмета дослідження. Їх основу становить загальний діалектичний метод, тобто загальнонауковий метод, який використано як основний для пізнання процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх через відповідні інститути кримінального процесу (*в усіх розділах*). Індуктивний метод наукового пізнання використаний в дослідженні для визначення загальної проблематики процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (*в усіх розділах*). Дедуктивний метод дозволив прийти до висновків, які ґрунтуються на доктринальних положеннях кримінального процесу (*в усіх розділах*). Метод аналізу надав можливість встановити конкретні наукові положення стосовно процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (*в усіх розділах*). Використання методу синтезу наукових знань сприяло пізнанню загальної проблематики процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (*в усіх розділах*). За допомогою методу моделювання сформовано авторські моделі відповідних суміжних інститутів, що стосуються процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (*розділи 2 та 3*). Системно-структурний метод застосовано при визначенні оптимальних взаємозв'язків між процесами, що зумовлюють наближення кримінального провадження України до міжнародних стандартів (*розділи 2 та 3*). Під час дослідження еволюції наукової думки і становлення законодавства щодо інституту процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх використано історичний метод (*підрозділи 1.1 та 1.2*). Соціологічний метод застосовано під час опитування практичних працівників стосовно основних проблемних питань процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (*розділи 2 та 3*). Компаративістський метод використано при дослідженні та аналізі норм зарубіжного кримінального процесуального законодавства для удосконалення процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (*підрозділ 1.3*). Вказані методи дослідження використовувалися в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило всебічність, переконливість, повноту й об'єктивність дослідження, істинність отриманих наукових результатів.

Нормативною основою дисертаційного дослідження є міжнародно-правові акти, законодавство України й інших країн та практика Європейського суду з прав людини.

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 264 прокурорів всіх регіонів України, матеріали 270 кримінальних проваджень щодо неповнолітніх та статистичні дані Верховного Суду України і Генеральної прокуратури України (2012–2016 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням проблем процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Основними положеннями, які стали підсумком дослідження, обумовлюють наукову новизну та виносяться на захист, є такі:

вперше:

– запропоновано розуміння правової природи процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх як багаторівневого правового механізму, обумовленого виконанням прокурором покладених на нього завдань, який передбачає використання комплексу визначених кримінальним процесуальним законодавством України повноважень та спрямований на дотримання відповідного балансу між інтересами суспільства та цілями судочинства, з одного боку, та інтересами, особливими потребами і вразливістю неповнолітніх – з другого;

– визначено поняття доказування прокурором у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх як специфічний комплексний напрям процесуальної діяльності, спрямований на забезпечення всебічного, повного і неупередженого з'ясування всіх обставин, що підлягають встановленню, з метою ефективного виконання завдань кримінального провадження та притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітнього в міру його вини, звізши до мінімуму негативний вплив на нього;

– сформульовано наукову позицію щодо розширення розуміння категорії «публічне обвинувачення», включаючи участь прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру як процесуальної діяльності, що полягає у доведенні перед судом факту вчинення суспільно небезпечного діяння особою з метою забезпечення превентивної функції кримінального законодавства;

– одержано висновок про доцільність встановлення строку затримання неповнолітньої особи без ухвали слідчого судді, суду не більше сорока восьми годин з моменту затримання, при цьому така неповнолітня особа не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу;

удосконалено:

– науково обґрунтовану позицію щодо встановлення обов'язку прокурора у кримінальному провадженні особисто допитувати неповнолітніх, якщо вирішується питання про застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, з метою оцінки доцільності його застосування;

– положення щодо надання прокурором в підготовчому судовому засіданні матеріалів кримінального провадження (їх частини), якими обґрунтовано законність прийняття рішення про закриття кримінального провадження зі звільненням неповнолітнього від кримінальної відповідальності;

– висновок щодо необхідності встановлення спеціалізації прокурорів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України;

– висновок про доцільність встановлення обов'язкового здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження, крім випадків існування обставин, що свідчать про необхідність відкритого судового розгляду;

набули подальшого розвитку:

– положення, спрямовані на оптимізацію доказування прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх шляхом обов'язкового призначення судово-психологічної експертизи для встановлення рівня психічного розвитку неповнолітнього, наявності чи відсутності психічного розладу, здатності неповнолітніх у повній мірі усвідомлювати характер і суспільну небезпеку своїх дій чи бездіяльності або керувати ними;

– наукові підходи, спрямовані на удосконалення процесуальної діяльності прокурора під час відкриття матеріалів іншої сторони, шляхом наділення його правом вирішувати питання про можливість ознайомлення неповнолітнього з матеріалами у кожному конкретному кримінальному провадженні;

– аргументи щодо необхідності розширення переліку заходів кримінального процесуального примусу, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, як альтернатива поміщенню у приймальник-розподільник для дітей;

– наукові підходи щодо питання про необхідність закріплення окремого процесуального статусу особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, визначивши права та обов'язки такої особи.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації положення можуть бути використані у:

– *правотворчості* – для розвитку кримінального процесуального законодавства при внесенні змін до КПК України (акт впровадження результатів дослідження в законодавчий процес Комітету з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України № 04-29/15-1628 від 20.04.2016 р.);

– *правозастосовній сфері* – для удосконалення процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (акти впровадження результатів дослідження у практичну діяльність Генеральної прокуратури України від 14.06.2016 р., прокуратури Чернівецької області від 10.05.2016 р.);

– *навчальному процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальний процес України», підготовці підручників, навчальних посібників і лекцій (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Національної академії прокуратури України від 01.07.2016 р.);

– *науково-дослідній сфері* – для подальших наукових досліджень діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Національної академії прокуратури України від 08.07.2016 р., акт впровадження у навчальний та науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету

імені Тараса Шевченка від 13.10.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, пропозиції, що містяться у дисертації, доповідалися автором і були обговорені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 2014 р.); «Правова політика в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 2014 р.); «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (м. Харків, 2014 р.); «Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства» (м. Херсон, 2016 р.); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Харків, 2016 р.), «Прокуратура України в умовах європейської інтеграції» (м. Київ, 2016 р.); «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпро, 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться у дисертації, сформульовані у дев'яти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, серед яких дві вийшли друком у зарубіжних виданнях, та семи тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи обумовлена метою, предметом і задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 234 сторінки, серед яких: основний текст – 185 сторінок, список використаних джерел (277 найменування) – 31 сторінка, 7 додатків – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, задачі, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну роботи, її теоретичне та практичне значення, а також вказано форми апробації одержаних результатів.

Розділ 1 «Загальні положення участі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Розвиток наукової думки та законодавства щодо інституту участі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх»* дисертант послідовно досліджує еволюцію наукової думки і законодавства вказаного інституту від часу появи перших пам'яток права на території сучасної України. З'ясовано, що витоки українського законодавства пов'язують із виникненням та становленням Київської Русі. Автором визначено, що «Судебник» 1468 р. та Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 рр. визнавали особливості неповнолітніх та поступово удосконалювали їх правовий статус. Дисертантом вказано, що саме за ініціативою Генерал-прокурора, у 1742 р. видано спеціальний Сенатський Указ, в якому вперше на нормативному рівні було обґрунтовано визнання особливостей неповнолітніх та необхідність специфічного поводження з ними. Автор вказує, що реформи, проведені в 70-х рр. XVIII ст., сприяли визначенню спеціальної підсудності справ щодо неповнолітніх. Крім того, внаслідок цих реформ органи прокуратури було віднесено до органів кримінального переслідування. Встановлено, що вперше виокремлення кримінального провадження щодо неповнолітніх відбулось у 1897 р. шляхом внесення змін до Статуту кримінального судочинства. Наголошено, що

значні наукові розробки початку ХХ ст. сприяли створенню особливих судів для неповнолітніх, однак подальше удосконалення наукових поглядів та правових норм було припинено внаслідок громадянської війни та зміни влади в країні.

Автор наголошує, що зародження кримінального провадження щодо неповнолітніх як особливого порядку судочинства відбувалось поступово, разом із становленням інституту державного обвинувачення. Дисертант вказує, що саме після прийняття КПК України у 2012 р. законодавець змінює підходи до захисту прав неповнолітніх у кримінальних провадженнях, закріплює додаткові гарантії захисту прав та законних інтересів неповнолітніх під час кримінального провадження, де провідну роль відведено прокурору.

У підрозділі 1.2 *«Методологічні основи визначення процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх»* розглянуто методологічну основу дослідження як комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання юридичної науки, визначено методологічні підходи. Поряд із цим автор звертає увагу на сучасні методологічні основи (парадигми), що мають забезпечити вирішення поставлених у роботі задач. Наголошено на актуальності методологічних установок (основ), визначених А. Ю. Гнатюком, зокрема щодо теорії структурного функціоналізму, технологічної теорії кримінального процесу, теорії боротьби зі злочинністю. При цьому дисертант підтримав позицію Л. М. Лобойка про те, що врахувати законні інтереси всіх суб'єктів конфлікту можна тільки в межах кримінального процесу, який потрібно розглядати не як спосіб боротьби зі злочинністю, а як правовий спосіб вирішення кримінальних конфліктів, що виникають в державі. Окрему увагу автор приділив питанням постнекласичної теорії прав людини, в якій широко використовується методологія глобального еволюціоналізму, що набула особливої актуальності в умовах розвитку чинного кримінального процесу.

У підрозділі 1.3 *«Прокурор у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн»* здійснено дослідження відповідного законодавства, що стосується участі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, зарубіжних країн, де історично склалась континентальна (змішана) форма правової системи (Франція, Німеччина тощо), та країнах з англо-американською правовою системою (Англія, США та інші).

Дисертант наголошує на доцільності імплементації положень німецького кримінально-процесуального законодавства стосовно призначення суддів та прокурорів, які задіяні у кримінальному судочинстві за участю дітей, із осіб, в яких є здібності, досвід та можливості виховання молоді. Автор акцентує увагу на доцільності впровадження в національне законодавство положення КПК Франції щодо чіткої спеціалізації суддів, а також глибокого та ґрунтовного вивчення особи правопорушника, який не досяг повноліття, його психологічних та фізіологічних особливостей, так званого соціального дослідження, а також максималізації застосування заходів виховного характеру щодо неповнолітніх правопорушників.

На прикладі Молдови показано позитивні аспекти правового регулювання процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх. Дисертантом звернено увагу на підхід молдовського законодавця

щодо чіткого визначення місця та правового статусу законного представника як учасника процесу поряд із неповнолітньою особою.

Автором виділено положення кримінально-процесуального законодавства Республіки Казахстан щодо права неповнолітнього підсудного за участю законного представника і захисника примиритися з потерпілим, у тому числі і в порядку медіації, а також укласти процесуальну угоду з прокурором, які доцільно запровадити в національне процесуальне законодавство.

Розділ 2 «Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 2.1 «Правова природа процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» присвячений визначенню ролі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Аналіз міжнародних документів, а також наукових концепцій стосовно місця прокурора в кримінальному судочинстві дає змогу дійти висновку, що прокурор у кримінальному провадженні, в тому числі щодо неповнолітніх, виконує такі основні функції: нагляд та процесуальне керівництво; публічне обвинувачення; захист прав і свобод людини та громадянина, інтересів держави. Дисертантом зазначено, що традиційно в спеціальній літературі до особливостей процесуального статусу неповнолітнього обвинуваченого належить можливість його опосередкованої реалізації за допомогою захисника і законного представника: у кримінальному процесі України, за відсутності безпосередньої регламентації процесуального статусу неповнолітнього обвинуваченого, захист цієї особи забезпечується завдяки запровадженню спеціальних вимог стосовно форми провадження у справах про злочини неповнолітніх та залученню додаткових суб'єктів з боку неповнолітнього обвинуваченого.

Автор, підтримуючи сформовану в теорії кримінального процесу О. П. Кучинською позицію щодо необхідності створення механізму забезпечення прав особи в кримінальному процесі, вважає, що, визначаючи механізм забезпечення прав неповнолітньої особи, слід створити єдину послідовну регламентацію правового статусу кожного учасника кримінального провадження щодо неповнолітніх; на законодавчому рівні закріпити гарантії, які б реально забезпечували здійснення прав неповнолітньої особи, а також встановити наслідки невиконання або неналежного виконання обов'язків органами та посадовими особами, на яких їх виконання покладено відповідно до кримінального процесуального законодавства. Тому необхідною умовою забезпечення прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні є наявність ефективного механізму їх реалізації, важливий елемент якого – це діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, яка визначається виконанням покладених на нього чинним законодавством функцій та завдань. При цьому 79,9 % опитаних респондентів визнали незадовільним стан регламентації повноважень прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Проведений аналіз наукової літератури, міжнародних стандартів участі прокурора у кримінальному судочинстві дав підстави автору зробити висновок про те, що забезпечення прокурором прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні є багаторівневим правовим механізмом, що обумовлений виконанням прокурором покладених на нього завдань,

який передбачає використання комплексу встановлених кримінальним процесуальним законодавством України повноважень та спрямований на забезпечення здійснення процесуальних дій в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям, а також вжиття всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

У підрозділі 2.2 «Участь прокурора у доказуванні у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» дисертант розглядає дискусійні питання щодо розуміння участі прокурора у доказуванні у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх.

Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх визначено дисертантом як передбачену кримінальним процесуальним законом сукупність обставин, що підлягають обов'язковому встановленню у кожному кримінальному провадженні з урахуванням їхніх вікових та соціально-психологічних особливостей з метою ефективного виконання завдань кримінального провадження. Автор зазначає, що прокурор у разі відсутності у неповнолітнього, який підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, документа, що посвідчує його особу, у тому числі якщо такий документ не оформлявся, може звернутися до органів опіки та піклування з метою встановлення особи. У разі невжиття органом опіки та піклування необхідних заходів для встановлення особи прокурор має використовувати повноваження, передбачені Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру», а саме: звернутися до суду в інтересах держави з заявою про встановлення факту народження особи з метою виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України.

Враховуючи, що прокурор не є фахівцем у галузі психології і не має права сам визначати рівень психічного розвитку неповнолітнього, наявність чи відсутність психічного розладу, здатність неповнолітніх повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій чи бездіяльності або керувати ними, автор вважає призначення судово-психологічної або комплексної судової психолого-психіатричної експертизи обов'язковим для встановлення вказаних обставин.

Дисертант зазначає, що прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у конкретному кримінальному провадженні, має визначати межі доказування з огляду на те, що він буде підтримувати обвинувачення в суді. Здійснюючи діяльність з процесуального керівництва досудовим розслідуванням, прокурор має забезпечити повноту і законність зібрання під час досудового розслідування відповідних доказів. Прокурор, на якого покладено конституційну функцію з підтримання обвинувачення в суді, має надати відповідні докази, що підтверджують зазначені обставини, чим сприятиме ухваленню судом законного і справедливого рішення.

На думку автора дисертації, участь прокурора у доказуванні у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх має суттєве значення для забезпечення повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, враховуючи, що такі обставини мають особливості, визначені кримінальним процесуальним законом. Автором наголошено, що саме надання прокурором під час підтримання публічного обвинувачення в суді достатніх доказів, які підтверджують зазначені обставини,

сприяє ухваленню судом законного і справедливого рішення, а це, в свою чергу, забезпечить ефективне виконання завдань кримінального провадження та притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітнього в міру його вини з метою мінімізації негативного впливу на нього.

У підрозділі 2.3 «Забезпечення прокурором прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні» досліджуються особливості забезпечення прокурором прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні в контексті відповідності норм вітчизняного кримінального процесуального законодавства міжнародним стандартам здійснення провадження щодо неповнолітніх, а також практиці Європейського суду з прав людини.

Зазначено, що суд має дискреційні повноваження щодо відкритості судового провадження з неповнолітнім обвинуваченим, в зв'язку з чим дисертант наголошує на необхідності внесення змін до чинного КПК України та встановлення вимоги обов'язкового здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження, крім випадків, коли проведення відкритого судового засідання вимагає неповнолітній обвинувачений та його захисник або законний представник, або існують інші обставини, що свідчать про необхідність відкритого судового розгляду.

Аналіз норм кримінального процесуального законодавства та наукових позицій стосовно ролі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх дав змогу автору визначити завдання прокурора при застосуванні запобіжних заходів щодо неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених з урахуванням як загальних правил застосування таких заходів, так і особливостей кримінального провадження стосовно неповнолітніх. Так, з одного боку, прокурор має забезпечувати відповідність застосовуваного запобіжного заходу його меті – виконання неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання ризикам, передбаченим ч. 1 ст. 177 КПК України. З другого боку, при застосуванні запобіжного заходу до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, прокурором має бути забезпечено виконання вимог ст. 492 КПК України – врахування вікових та психологічних особливостей, роду занять неповнолітнього.

Зважаючи на те, що саме прокурор має відповідати за прийняття рішення про застосування до неповнолітнього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оцінивши при цьому обґрунтованість та доцільність його застосування в кожному випадку, автор вважає за доцільне закріпити у чинному КПК України обов'язок прокурора – процесуального керівника у кримінальному провадженні особисто допитувати неповнолітніх, якщо вирішується питання про застосування до них вказаного запобіжного заходу. Таку пропозицію підтримують 55,7 % опитаних прокурорів.

З метою приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів здійснення правосуддя щодо неповнолітніх запропоновано встановлення в КПК України строку затримання неповнолітньої особи без ухвали слідчого судді, суду не більше сорока восьми годин з моменту затримання. При цьому така неповнолітня особа не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту

затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Розділі 3 «Прокурор у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Підстави та порядок звернення прокурора з клопотанням про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру» аналізуються передбачені кримінальним процесуальним законом підстави та порядок звернення прокурора з клопотанням про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

Дисертант звертає увагу, що чинний КПК України містить внутрішні суперечності, які обмежують процесуальні права та обґрунтовані інтереси неповнолітніх, щодо яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру. Проведене опитування засвідчило: 64,4 % працівників прокуратури вважають за доцільне більш детально регламентувати процедуру застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Автор наголошує, що невизначеність правового статусу таких осіб у кримінальному провадженні ускладнює виконання завдань кримінального провадження щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження. Так, КПК України не містить переліку прав та обов'язків неповнолітніх під час кримінального провадження, коли такі неповнолітні не є підозрюваними. Досудове розслідування у такому кримінальному провадженні здійснюється з метою збору необхідної інформації та доказів для розгляду питання про застосування примусових заходів виховного характеру.

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства та наукової літератури дав підстави автору зробити висновок про необхідність закріплення самостійного процесуального статусу особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, визначивши права та обов'язки такої особи, на що вказують 71,5 % респондентів. При цьому слід визначити критерії набуття неповнолітньою особою відповідного правового статусу.

З огляду на необхідність спеціальної підготовки всіх посадових осіб із забезпечення правопорядку, які беруть участь у відправленні правосуддя щодо неповнолітніх, запропоновано закріпити вимоги спеціалізації прокурорів у кримінальних провадженнях стосовно неповнолітніх у чинному КПК України.

Автор критично оцінює відсутність у вітчизняному процесуальному законі можливості застосування альтернативних поміщенню у приймальник-розподільник для дітей заходів для неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, що суперечить ч. 1 ст. 177 КПК України. У зв'язку з чим пропонується включити до переліку таких примусових заходів передання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи за наявності достатніх підстав вважати, що такий неповнолітній вчинив суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад

п'ять років. На необхідності законодавчого закріплення альтернативи поміщенню у приймальник-розподільник для неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, наголошують 82,2 % опитаних прокурорських працівників.

Враховуючи, що неповнолітні, які не досягли віку кримінальної відповідальності, є безпосередніми учасниками кримінальних процесуальних праводносин та мають право знати, в чому полягає сутність провадження, дисертантом запропоновано передбачити у КПК України їх право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Разом із тим автор наголошує, що можливість реалізації такого права вказаними особами безпосередньо має вирішуватись слідчим/прокурором у кожному конкретному кримінальному провадженні.

У підрозділі 3.2 «Участь прокурора у судовому розгляді питань про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру» досліджується процесуальна діяльність прокурора у судовому розгляді питань про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру та розглянуто особливості вказаного провадження.

Автором обґрунтовано, що провадження, в яких прокурор направляє до суду клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, не спрямовані на виконання завдань кримінального провадження в повному обсязі, враховуючи, що особа, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, не є суб'єктом кримінальної відповідальності.

Доводиться необхідність вдосконалення категорії «публічне обвинувачення» з урахуванням процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру.

Дисертантом вказано на потребу законодавчого вирішення питання реалізації положень ч. 3 ст. 314 КПК України щодо можливості прийняття судом у підготовчому судовому засіданні рішення про звільнення неповнолітньої особи від кримінальної відповідальності згідно з п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України або п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України шляхом передбачення можливості надання прокурором в підготовчому судовому засіданні матеріалів кримінального провадження, в яких обґрунтовано законність прийняття рішення про закриття кримінального провадження зі звільненням неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Слід зазначити, що 70,8 % опитаних прокурорів вказали на доцільність такої пропозиції.

Визначено, що в інтересах осіб, щодо яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, має бути встановлено їх право на висловлення власної думки щодо можливості застосування до них примусових заходів виховного характеру.

Автор зазначає, що відсутність у КПК України положення про обов'язкову участь законного представника, захисника неповнолітнього, самого неповнолітнього, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, в судовому засіданні в апеляційному розгляді, якщо в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення становища неповнолітнього, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, є

порушенням його права на захист.

Вказується на необхідність передбачити в кримінальному процесуальному законодавстві можливість змінювати захід виховного характеру або його скасування. При цьому на прокурора має покладатися обов'язок ініціювання вказаних проваджень у випадку наявності відповідних підстав. Слід зазначити, що 74,2 % опитаних прокурорів висловились за доцільність передбачити у КПК України можливість зміни виду примусового заходу виховного характеру, 68,6 % респондентів вказали на необхідність наділити прокурора правом ініціювання вказаного провадження.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження проблем процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх розроблено комплексний підхід до їх вирішення, а також удосконалення чинного законодавства. Основними висновками у роботі є такі.

1. Встановлено, що одне з перших нормативних забезпечень певного комплексу гарантій неповнолітньому обвинуваченому слід пов'язувати з прийняттям Литовських статутів, які забороняли застосування катування до цієї категорії осіб та запровадили надання їм на безоплатній основі захисника. Зародження інституту примусових заходів виховного характеру простежується у Військовому статуті 1716 р. Зауважено, що першим нормативним обґрунтуванням особливостей категорії неповнолітніх та необхідності специфічного поводження з ними став Сенатський Указ 1742 р., ініціатором прийняття якого був Генерал-прокурор. Визначено, що наслідком реформ другої половини XVIII ст. стало зародження спеціальної підсудності справ щодо неповнолітніх та наділення прокурорів обвинувальними функціями у кримінальному процесі. Наголошено, що Зводом законів Російської Імперії провадження щодо неповнолітніх було віднесено до особливих категорій справ та врегульовано діяльність прокурорів щодо нагляду за досудовим розслідуванням і перевірки вироків щодо неповнолітніх. Зауважено, що реформування кримінального процесу другої половини XIX ст. мало важливі наслідки для подальшого розвитку теоретико-правових напрацювань у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх.

2. Зауважено, що система кримінального процесу кожної країни унікальна та має свої особливості, що обумовлено певним історичним розвитком. А тому запозичення та адаптація окремих норм зарубіжних держав у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство повинна відбуватись поступово та виважено, з урахуванням власних традицій та досвіду правозастосування. Зважаючи на досвід Німеччини, обґрунтовано позицію про закріплення у вітчизняному КПК України німецької моделі процедури «диверсія» з метою врахування інтересів потерпілих та розвантаження судів загальної юрисдикції щодо розгляду кримінальних проваджень про вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості. Вказано на необхідність імплементації положень КПК Республіки Казахстан стосовно особливостей укладення угод про примирення та визнання винуватості за участю неповнолітніх, регламентації процесуальних прав законного представника.

3. Одержано цілісний підхід до розуміння правової природи процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх як багаторівневого правового механізму, який відповідає можливості виконання покладених на нього завдань, передбачає використання комплексу визначених кримінальним процесуальним законодавством України повноважень і спрямований на дотримання відповідного балансу між інтересами суспільства та цілями судочинства, з одного боку, а також інтересами, особливими потребами і вразливістю неповнолітніх – з другого.

4. Встановлено, що предмет доказування прокурором у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх – це передбачена кримінальним процесуальним законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кожному кримінальному провадженні з урахуванням їхніх вікових та соціально-психологічних особливостей з метою ефективного виконання завдань кримінального провадження. Визначено, що участь прокурора у доказуванні в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх має важливе значення для забезпечення всебічного, повного і неупередженого з'ясування всіх обставин, що підлягають встановленню у вказаному кримінальному провадженні, враховуючи особливості таких обставин, визначені кримінальним процесуальним законом. При цьому прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у конкретному кримінальному провадженні, має визначати межі доказування з огляду на те, що він буде підтримувати обвинувачення в суді. Наголошено, що надання прокурором під час судового розгляду достатніх доказів, які підтверджують обставини, що входять до предмета доказування, є запорукою ухвалення судом законного і справедливого рішення, що, в свою чергу, сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження та притягненню до кримінальної відповідальності неповнолітнього в міру його вини з метою мінімізації негативного впливу на нього.

5. Обґрунтовано, що саме прокурор відповідальний за забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні. Запропоновано закріплення у чинному КПК України обов'язку прокурора – процесуального керівника у кримінальному провадженні особисто допитувати неповнолітніх, якщо вирішується питання про застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, з метою оцінки обґрунтованості та доцільності його застосування в кожному випадку. Аргументовано необхідність встановлення вимоги обов'язкового здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження, крім випадків, коли існують обставини, що свідчать про необхідність відкритого судового розгляду.

6. Виокремлено етапи процесуальної діяльності прокурора під час застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених: 1) прийняття рішення про застосування щодо неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу; 2) участь у вирішенні питання про застосування щодо неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу слідчим суддею, судом; 3) процесуальна діяльність щодо продовження строків застосування запобіжних заходів до неповнолітнього підозрюваного,

обвинуваченого, їх зміни, а також їх припинення.

7. Вказано, що правову природу участі прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру слід визначати саме з огляду на мету таких заходів та відповідні функції прокурора, враховуючи при цьому завдання кримінального провадження. Вказано на виконання прокурором у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру функції охорони прав і законних інтересів неповнолітніх осіб. Крім того, участь прокурора у провадженні обумовлюється необхідністю реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що ефективна реалізація прокурором своїх повноважень у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру має забезпечуватися наявністю чіткого правового регулювання вказаного провадження, а також визначення правового статусу його учасників.

8. Доведено необхідність удосконалення категорії «публічне обвинувачення» з урахуванням процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру. Встановлено потребу передбачення у кримінальному процесуальному законі можливості застосування альтернативних поміщенню у приймальник-розподільник для дітей заходів для неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Крім того, потребує законодавчого визначення питання реалізації положень ч. 3 ст. 314 КПК України щодо можливості прийняття судом у підготовчому судовому засіданні рішення про звільнення неповнолітньої особи від кримінальної відповідальності згідно з п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України або п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України. Аргументовано доцільність передбачення можливості надання прокурором в підготовчому судовому засіданні матеріалів кримінального провадження, які обґрунтовують законність прийняття рішення про закриття кримінального провадження зі звільненням неповнолітнього від кримінальної відповідальності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кокошко М. В. Розвиток наукової думки та законодавства відносно інституту участі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх у Х–ХІІ століттях / М. В. Кокошко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип. 6. – Т. 4. – С. 71–76.

2. Кокошко М. В. Прокурор у кримінальному провадженні за кримінально-процесуальним законодавством України та пострадянських країн / М. В. Кокошко // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2014. – № 6. – С. 321–323.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/6_2014/99.pdf

3. Кокошко М. В. Прокурор у доказуванні у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / М. В. Кокошко // Eastern European scientific journal. – 2015. – № 3. – С. 88–92.

4. Кокошко М. В. Особливості процесуальної діяльності прокурора під час застосування до неповнолітнього запобіжного заходу / М. В. Кокошко // Форум

права. – 2015 – № 5. – С. 114–119 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

5. Кокошко М. В. Забезпечення прокурором прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні / М. В. Кокошко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – № 18. – Т. 1 – С. 145–147.

6. Кокошко М. В. Прокурор у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру / М. В. Кокошко // Вісник прокуратури. – 2016. – № 5. – С. 99–107.

7. Кокошко М. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / М. Кокошко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – Ч. 2. – С. 10–18 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kokoshko.pdf>.

8. Кокошко М. Отдельные аспекты правового статуса лиц, которые не достигли возраста уголовной ответственности / М. Кокошко // Международный научно-практический правовой журнал «LEGEA SI VIATA». – 2016 – № 8/2. – С. 64–67.

9. Кокошко М. В. Особливості участі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн / М. В. Кокошко // Європейські перспективи. – 2016. – № 3. – С. 162–168.

10. Кокошко М. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх / М. В. Кокошко // Протидія злочинності: теорія та практика : зб. матер. VI Міжвуз. наук.-практ. конф. студентів (курсантів) та молодих учених (м. Київ, 16 травня 2014 р.). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 237–239.

11. Кокошко М. В. Проблеми участі законного представника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / М. В. Кокошко // Правова політика в Україні: проблеми теорії та практики : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовтня 2014 р.). – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 166–168.

12. Кокошко М. В. Участь законного представника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / М. В. Кокошко // Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 грудня 2014 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2014. – С. 83–86.

13. Кокошко М. В. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Роль прокурора у забезпеченні прав дітей / М. В. Кокошко // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15-16 квітня 2016 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. – С. 157–159.

14. Кокошко М. В. Щодо питань реалізації повноважень прокурора у кримінальному провадженні під час застосування примусових заходів виховного характеру / М. В. Кокошко // Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 15-16 квітня 2016 р.) / ред. кол. Стратонов В. М.,

Сайнчин О. С. та ін.; відп. за вип. В. М. Стратонов. – Херсон : ВД «Гельветика», 2016. – С. 123–127.

15. Кокошко М. В. Окремі аспекти кримінального провадження щодо неповнолітніх за кримінально-процесуальним законодавством України та Федеративної Республіки Німеччина / М. В. Кокошко // Прокуратура України в умовах європейської інтеграції: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (19 травня 2016 р.). – К. : Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 149–151.

16. Кокошко М. В. Зародження суду у справах неповнолітніх в Україні / М. В. Кокошко // «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2–3 вересня 2016 року. – Дніпро. : ГО «Правовий світ», 2016. – С. 78–81.

АНОТАЦІЯ

Кокошко М. В. Прокурор у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертація є першим спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Висвітлено питання розвитку наукової думки і законодавства щодо інституту процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні стосовно неповнолітніх. На підставі аналізу широкого кола поглядів дослідників наведено власне бачення правової природи участі прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Визначено специфіку процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх в зарубіжних країнах. З урахуванням практики Європейського суду з прав людини встановлено перспективи подальшого розвитку механізму забезпечення прокурором прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні. Розглянуто особливості правової регламентації прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні. Визначено реалізацію прокурором повноважень з урахуванням необхідності забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні. З'ясовано участь прокурора у доказуванні у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Досліджено особливості реалізації повноважень прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру. Виокремлено проблемні та дискусійні питання реалізації прокурором своїх повноважень у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру, висвітлено відмінності такого провадження. На підставі отриманих під час дослідження результатів розроблено пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження, неповнолітні, кримінальна процесуальна діяльність, примусові заходи виховного характеру.

АННОТАЦІЯ

Кокошко М. В. Прокурор в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация является первым специальным комплексным научным исследованием теоретических и практических проблем процессуальной деятельности прокурора в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних.

В работе изучены развитие научной мысли и становление законодательства, касающегося института процессуальной деятельности прокурора в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних.

На основании анализа точек зрения многих ученых-процессуалистов, рекомендаций европейского сообщества приведено собственное видение правовой природы процессуальной деятельности прокурора в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних. Сделан вывод о том, что процессуальная деятельность прокурора в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних является многоуровневым правовым механизмом, который соответствует выполнению прокурором возложенных на него задач, предусматривает использование комплекса определённых уголовным процессуальным законодательством Украины полномочий и направлен на соблюдение соответствующего баланса между интересами общества и целями судопроизводства, с одной стороны, и интересами, особыми потребностями и уязвимостью несовершеннолетних – с другой.

Проанализирован зарубежный опыт нормативной регламентации института процессуальной деятельности прокурора в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних стран континентальной Европы, англо-американской системы права и постсоветских государств. При этом выделены наиболее целесообразные процессуальные нормы, заимствование которых существенно оптимизирует отечественное уголовное судопроизводство.

С учетом практики Европейского суда по правам человека рассмотрено перспективы дальнейшего развития механизма обеспечения прокурором прав несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого в уголовном производстве. Участие прокурора в доказывании в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних имеет существенное значение для обеспечения полного и объективного выяснения всех обстоятельств, подлежащих установлению в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних, учитывая, что такие

обстоятельства имеют особенности, определенные уголовным процессуальным законом. Именно предоставление прокурором во время поддержания публичного обвинения в суде достаточных доказательств, подтверждающих указанные обстоятельства, делает возможным принятие судом законного и справедливого решения, что, в свою очередь, способствует эффективному выполнению задач уголовного производства. Сделан вывод о целесообразности установления требования обязательного осуществления уголовного производства в отношении несовершеннолетних в закрытом судебном заседании на протяжении всего судебного производства, кроме случаев, когда существуют обстоятельства, свидетельствующие о необходимости открытого судебного разбирательства.

Обоснована целесообразность установления обязанности прокурора в уголовном производстве лично допрашивать несовершеннолетних, если решается вопрос о применении к ним меры пресечения в виде содержания под стражей, с целью оценки обоснованности и целесообразности её применения в каждом случае.

Исследованы особенности реализации полномочий прокурора в уголовном судопроизводстве по применению принудительных мер воспитательного характера. Выделены проблемы и дискуссионные вопросы реализации полномочий прокурора в уголовном судопроизводстве по применению принудительных мер воспитательного характера, освещены особенности такого судопроизводства.

На основании полученных во время исследования результатов разработаны предложения по совершенствованию уголовного процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: прокурор, уголовный процесс, несовершеннолетние, уголовно-процессуальная деятельность, принудительные меры воспитательного характера.

SUMMARY

Kokoshko M. V. Prosecutor in the criminal proceeding regarding minors. – Manuscript.

Thesis for the degree of the Candidate of Legal Science, specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational investigations. – Kyiv National Taras Shevchenko University. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

This thesis is the first special comprehensive study of theoretical and practical issues of the Prosecutor's procedural activity in the criminal proceeding regarding minors.

Issue of development of scientific thought and legislation regarding institution of the Prosecutor's procedural activity in the criminal proceeding regarding minors has been highlighted. Based on the analysis of broad circle of the researchers' points of view personal view on legal nature of participation of the Prosecutor in the criminal proceeding regarding minors has been given. Peculiarities of the Prosecutor's procedural activity in the criminal proceeding regarding minors in foreign countries have been explained. Having taken into account practice of the European Human Rights Court, perspectives of further development of mechanism for provision by the Prosecutor of rights for a minor suspect, accused in the criminal proceeding have been determined. Peculiarities of legal

regulation of rights of a minor suspect, accused in the criminal proceeding have been considered. Peculiarities of realization of the prosecutor's authorities taking into account necessity to provide rights for a minor suspect, accused in the criminal proceeding have been determined. Participation of the Prosecutor in proof in the criminal proceeding regarding minors has been established. Peculiarities of the Prosecutor's authorities realization in the criminal proceeding regarding educational compulsory measures have been researched. Problematic and debating points regarding realization of authorities by the Prosecutor in the criminal proceeding regarding application of educational compulsory measures have been distinguished; peculiarities of such proceeding have been highlighted. Based on the results received during the research, propositions regarding improvement of criminal procedural law of Ukraine have been developed.

Key words: Prosecutor, criminal proceeding, minors, criminal procedural activity, educational compulsory measures.